

آیت الله اعرافی: دستیابی به اجتهاد تمدن ساز مستلزم توجه به توسعه اجتهاد است

مدیر حوزه های علمیه گفت: اگر بخواهیم به تمدن حکیمانه، اندیشمندانه و الهی، مبتنی بر معارف اسلامی دست یابیم، لازم است، مسیر اجتهاد تمدن ساز و توسعه در ابعاد اجتهاد را پیماییم.

مدیر حوزه های علمیه گفت: اگر بخواهیم به تمدن حکیمانه، اندیشمندانه و الهی، مبتنی بر معارف اسلامی دست یابیم، لازم است، مسیر اجتهاد تمدن ساز و توسعه در ابعاد اجتهاد را پیماییم.

به گزارش خبرگزاری مهر، آیت الله علیرضا اعرافی، مدیر حوزه های علمیه در کارگاه های «اسلامی سازی علوم انسانی» که به همت مؤسسه علوم انسانی اسلامی جامعه المصطفی (ص) در مجتمع امین برگزار شد، دستیابی به اجتهاد تمدن ساز را مستلزم توجه به مراحل توسعه اجتهاد دانست و به ابعادی از اجتهاد اشاره کرد و اظهار داشت: هر اقدامی که برای اسلامی سازی علوم انسانی و تبیین نظامات اسلامی انجام می دهیم، مبتنی بر ایجاد تحول در نظام علوم حوزوی خواهد بود و این امر، به مهندسی کامل و تجلی یافتن در نظامات آموزشی و پژوهشی مدون و منظم نیاز دارد.

عضو شورای عالی حوزه های علمیه گفت: اگر بخواهیم به تمدن حکیمانه، اندیشمندانه و الهی، مبتنی بر معارف اسلامی دست یابیم، لازم است، مسیر اجتهاد تمدن ساز و توسعه در ابعاد اجتهاد را پیماییم.

آیت الله اعرافی، مراحل توسعه ابعاد اجتهاد را متعدد دانست و خاطرنشان ساخت: مرحله اول اجتهاد، مرحله بسیطی است که به آن «اجتهاد تک گزاره ای» می گوئیم. در این مرحله، تلاش افراد برای یافتن پرسش های فقهی از منظر حکم شرعی، صورت می پذیرد. البته تحصیل حکم شرعی، قواعد و شرایطی دارد.

وی اجتهاد را طبق نظر بسیاری از فقها، پدیده متأخر عصر حضور ائمه (علیهم السلام) ندانست و با بیان این که اجتهاد در عصر ائمه (علیهم السلام) هم بوده است، ابراز کرد: البته این اجتهاد، مقدمات آسان تری داشته است. استاد حوزه بیان کرد: ممکن است در اجتهاد تک گزاره ای، کتاب مدون و منظمی شکل نگرفته و دانشی بدین معنا نیز تدوین نشده باشد.

وی مرحله دوم را «اجتهاد منظومه ای» نامید و خاطرنشان ساخت: «منظومه»، به معنای شکل گرفتن کتاب ها و اجزا و بخش های دانش است. در این جا، برخلاف آنچه از ظواهر سخنان اصولیون و فقهای ما بر می آید، در این مرحله، وقتی می گوئیم کسی فقاقت و اجتهاد دارد، فراتر از «تحصیل الحجه علی الحكم الشرعی» است؛ فقیهی که مشغول فعالیت فقهی است، نگاه منظومه ای و رشته ای دارد و به مباحث نظام می بخشد و دانش اجتهاد را مهندسی می نماید. درست است که جمع اینها، به تحصیل الحجه منتهی می شود، ولی این مرحله، فراتر از یافتن احکام شرعی است.

ایستایی فقه، بی معناست

مدیر حوزه های علمیه با بیان این که در این مرحله، کلمه «اجتهاد» کم کم معنا می یابد، اظهار داشت: در این مرحله، فقه ما دائم باید رو به رشد و تصاعد و تزايد باشد. اگر بخواهیم به مراحل بعدی برسیم، فقه حتماً باید در مرحله اول و به ویژه در مرحله دوم، شمول یابد. در مرحله دوم، همواره، جای بسط و توسعه فقه وجود دارد و ایستایی فقه، بی معناست.

آیت الله اعرافی به نکاتی در این مرحله اشاره کرد و گفت: بسط فقه به قلمروهای جدید و پرسش های نو از سویی، طبقه بندی درست از سوی دیگر و نیز پایه ریزی ابواب نو متأثر از تحولات زمانه، ضرورت های رفتن به سمت اجتهاد تمدن ساز به شمار می رود. این موارد، در این مرحله باید رخ نمایند. اگر بخواهیم به سمت اجتهاد معطوف به حوزه های زنده زندگی حرکت کنیم، باید در این زمینه ها بسیار کوشید و بدون کاری عمیق و جامع، نمی توانیم به چنین اجتهادی دست یافت.

وی ادامه داد: فقه تعلیم و تربیت، یکی از ابواب فقه است. اگر در ابواب موجود فقهی ما کتابی متناظر با حوزه موضوعی مدنظر ما نیست، باید نوشته شود.

تأکید بر لزوم توسعه اجتهاد منظومه ای

آیت‌الله اعرافی با تأکید بر لزوم توسعه اجتهاد منظومه‌ای، تصریح کرد: در این فراز، به نگاه کلان‌تری نیاز داریم و نمی‌توانیم فقط با رجوع به آیه و حدیث، انتظار داشته باشیم که به این مقصود مهم دست یابیم؛ باید به زندگی بشر دید داشت و از نگاه راهبردی بهره گرفت تا منظومه فقه بسط یابد و قاعده‌مندتر شود. لازم است ضعف‌های ما در مرحله دوم برطرف و منظومه‌ها و کتاب‌های فقهی از رکود خارج گردد. در مرحله منظومه‌سازی، جریان فقه ما باید پویا، زنده و فعال باشد و این کار به فقیهانی زمان‌شناس، موضوع‌شناس و بهره‌مند از نگاه راهبردی نیاز دارد. در شرایط کنونی، به معماری دانش نیازمندیم و توجه به این بعد، بسیار ضرورت دارد.

مدیر حوزه‌های علمیه منظومه‌سازی را شامل توسعه کتاب‌ها و ایجاد ابواب و نو در کتاب‌ها برشمرد و «فقه تربیتی» و «فقه ارتباطات عام اجتماعی» را دو شاخه جدید فقهی، متناظر با نیازهای روز جامعه کنونی دانست و گفت: چنین ابوابی، دنیایی از معارف را شامل می‌شود. بدین معنا، افزون بر کتابی درباره تعلیم و تربیت، نیاز است کتابی درباره ارتباطات اجتماعی نوشته و اصول و قواعد عام اجتماعی و بشری مدون شود. این مسائل، احکام خمسه جدی دارد و زیرمجموعه فقه قرار می‌گیرد. منظور ما در این جا، روابط سیاسی بین دولت‌ها، روابط دولت و مردم یا روابط سازمانی نیست؛ روابط میان‌فردی را مدنظر داریم.

حوزه‌ها باید فقهی پایه‌ریزی شوند

وی افزود: در فقه ما، ارتباطات عام اجتماعی، چهار حوزه را شامل می‌شود: ارتباطات بین انسان‌ها به معنای عام، ارتباط میان موحدان، ارتباطات عام مسلمانان، ارتباطات بین پیروان مکتب اهل‌بیت (علیهم‌السلام). ارتباطاتی مانند روابط سازمانی، خانوادگی و... نیز در جای قرار دارد. در این حوزه‌ها باید فقهی پایه‌ریزی شود که اصول روابط انسان‌ها را بیان کند. البته در این سطوح هم ضوابط دقیق و مشخصی نداریم. یکی از کارهایی که باید در عناوین موجود در فقه میان‌فردی انجام شود، این است که سطوح مزبور در هر عنوان مشخص گردد.

آیت‌الله اعرافی با بیان این که اگر می‌خواهیم در روابط میان‌فردی، علوم اجتماعی، روان‌شناسی و... نظر اسلام را استخراج کنیم، به انجام دادن این کار نیاز داریم، ابراز داشت: یکی دیگر از عناوین فقهی، فقه مدیریت است که باید عمیق‌تر گردد، زیرا سرمایه‌های خوبی از کتاب و سنت و عقل در اختیار داریم و می‌توان در این زمینه نیز کار کرد تا علم مدیریت بر این نگاه مبتنی شود.

رئیس جامعه‌المصطفی (ص) بر غنا بخشیدن و توسعه ابواب جدید و نیز تألیف کتاب‌های تازه در ابواب موجود تأکید ورزید و گفت: در مرتبه اجتهاد منظومه‌ای، کارهای زیادی باید انجام شود. در قلمرو علوم انسانی نیز باید فقه متناظر دنبال شود و دغدغه این کار باید وجود داشته باشد.

وی اظهارداشت: مرحله سوم، «اجتهاد نظام‌ساز» است. اجتهاد نظام‌ساز به شکلی که امروز مطرح می‌گردد، به «شهید صدر» و کتاب «اقتصادنا» بازمی‌گردد. الگویی که ایشان در این کتاب مطرح کرد، در جای دیگری روان و دقیق اجرا نشده است. همه کسانی که علوم انسانی را با نگاه اسلامی مطالعه می‌نمایند، باید «اقتصادنا» و بخش نظام‌سازی را مباحثه نمایند.

رئیس جامعه‌المصطفی (ص) با بیان این که شهید صدر در اقتصادنا نشان داد که می‌توان گزاره‌های مسانخ در هر موضوع را جمع کرد و کنار هم گذاشت و با گذر از لایه رویین، به قواعد پایه رسید، بیان نمود: برای نمونه، وقتی مطرح می‌شود که اسلام چه انواعی از معاملات را قبول دارد، باید گزاره‌های مسانخ را کنار هم بگذاریم و با مذاقه بالایی، از لایه رویین به عمق بحث برسیم. این کار منافعی در پی خواهد داشت.

این استاد حوزه تجميع قضایا و گزاره‌ها و زاویه بُرش را در نظام‌سازی مهم ارزیابی کرد و گفت: با این حساب، نظام‌سازی، یعنی عبور از لایه‌های رویین و حرکت به سمت عمق. در نظام‌سازی می‌توان نظامات بسیار زیادی تصویر کرد که زندگی بشر با آن درگیر است. اگر منطق کار دستتان باشد، می‌توانید به راحتی نظام‌سازی کنید.

مدیر حوزه‌های علمیه با بیان این که بسیاری از پرسش‌هایی که در علوم انسانی باید به آن پاسخ داده شود، به نظام‌سازی نیاز دارد، تصریح نمود: از آن جایی که به بسیاری از این پرسش‌ها نمی‌توان مستقیم پاسخ داد، نظام‌سازی ضروری است.

گزاره‌های فلسفی توصیفی را استخراج کنیم

آیت‌الله اعرافی ادامه داد: اجتهاد نظام‌ساز می‌تواند ما به قواعد تجویزی پایه برساند و ممکن است به محورهای تحلیلی-توصیفی هدایت کند. در این جا، باید کار شهید صدر را تکمیل کنیم و افزون بر گزاره‌های فقهی، گزاره‌های دیگری هم داشته باشیم. وقتی می‌توانیم نظام‌ساز شویم که به فقه بسنده نکنیم. در نظام‌سازی، باید گزاره‌های فلسفی-توصیفی را استخراج کنیم.

بدین ترتیب، به جز فقه‌های نو و جمع متفرقات گزاره‌های فقهی، باید نظام کلامی هم رشد و ارتقا یابد.

وی توجه بیشتر با کلام‌های خاص و فلسفه‌های مضاف را مهم دانست و تصریح کرد: سه مرحله پیشین، در فقه بیان شد. مراحل مذکور باید گزاره‌های توصیفی ناظر به هر رشته اجرا شود. در مرحله نظام‌سازی، شاخه خاص فقهی و کلامی ما باید به هم برسد و به نظام‌های جامع دسترسی پیدا کنیم.

رئیس جامعه‌المصطفی(ص) افزود: افزون بر این، در نظام‌سازی طبعاً علوم انسانی، اجتماعی و نظریات موجود طرح موضوع می‌نماید و به انسان در مسیر نظام‌سازی کمک می‌کند.

وی درباره مرحله چهارم اجتهاد، اظهار داشت: مرحله چهارم اجتهاد، اجتهادی است که در حوزه علوم انسانی، اجتماعی منعکس می‌شود و به نظریات را در حوزه‌های معرفتی و علمی امتدادبخشی می‌نماید. این اجتهاد، فقط فقهی نیست و جامعیت بیشتری دارد.

زندگی بشر کنونی نیازمند اجتهاد است

وی مرحله پنجم را تجلی و امتداد این دیدگاه‌ها و نظریات اسلامی در حوزه‌های عینی زندگی برشمرد و خاطرنشان ساخت: امور زندگی بشر کنونی، مانند معماری، شهرسازی و... نیز به اجتهاد نیاز دارد و باید مجتهدانه ورود پیدا کرد.

آیت‌الله اعرافی با بیان این که در همه این مراحل، نظام عمیق اجتهادی لازم است بیان کرد: در همه این مراحل، دانشمندان اسلامی باید نقش داشته باشند.

وی در بخش دیگری از سخنانش، یادآور شد: پرداختن به حوزه علوم انسانی و اجتماعی در فضای حوزه، دارای دو سطح و کارکرد است: یک سطح آن، عبارت است از بهره‌گیری از این علوم برای فعالیت‌های حوزه‌ای و دینی. سطح دیگر آن، ورود اجتهادی به مباحث است. از مؤسسه‌هایی که در حوزه به این مقوله می‌پردازند، انتظار می‌رود که آرام آرام به سطح دوم برسند. کسانی که ورود می‌کنند، باید بتوانند عمق علوم پایه اسلامی و اجتهادی را حفظ کنند تا به موفقیت برسند.

آیت‌الله اعرافی ادامه داد: پیشنهاد می‌کنم افرادی را به سطح ۵ بیاوریم تا به این مقوله‌ها بپردازند. در این باره، باید با حساسیت وارد شد و پایه‌های علمی افراد را به دقت سنجید.

رئیس جامعه‌المصطفی(ص) با بیان این که این نوع کارگاه‌ها باید ادامه یابد، گفت: لازم است مجموع مباحثی که در این کارگاه مطرح می‌شود، مدون گردد و به مجموعه‌ای تبدیل شود و در قالب دوره‌های کوتاه‌مدت ارائه گردد. می‌توان متون آن دوره‌ها را به زبان‌های دیگر نیز ترجمه و ارائه کرد. همچنین دکتری فلسفه این علوم یا کلام‌های خاص راه‌اندازی شود و رشته‌های این جا با رشته‌های فقهی مرتبط، تعریف گردد و بین این دو پلی زده شود.

وی گفت: می‌توانیم بخشی از حضورمان را در دنیا با این گونه تابلوها محقق کنیم و این نوع مباحث، در مقام عرضه و ارائه و حضور در گفتمان‌های جهانی و بین‌المللی بسیار اثر دارد.